

РОЗДІЛ 6

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

УДК 378.147.091.33:7

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЕСТЕТИЗАЦІЇ МУЗИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦТВ

Брилін Е.Б., Бриліна В.Л.Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

У статті на основі системного аналізу обґрунтовуються різновиди культуротворчості; визначаються багаторівневі явища дидактичних можливостей, що створюють підґрунтя для розробки концептуальних підходів у естетизації музичної творчої діяльності студентів мистецьких спеціальностей; висвітлюються шляхи визначення розвитку естетичної культури майбутнього фахівця, які забезпечують процеси освоєння різних видів музичної творчості, задіяні в інтеграційному процесі професійної підготовки.

Ключові слова: музичне мистецтво, інтеграція, творча діяльність, вчитель мистецтв, професійна підготовка.

Постановка проблеми. У підготовці педагогів мистецьких спеціальностей одним з найважливіших завдань є формування висококультурної, творчо розвиненої особистості, здатної професійно керувати процесом музичної творчої діяльності дітей та юнацтва в загальноосвітніх навчальних закладах.

В теперішній час суттєво поглибився зміст навчальних та позакласних форм роботи в галузі музичної освіти учнів. Більш глибокого тлумачення в музичній педагогіці набуло поняття дитячої музичної творчості, яке не вичерпується лише розвитком навичок елементарного музикування, а передбачає виявлення творчих умінь: написання музичної п'єси, пісні, імпровізації, виконавської самостійної інтерпретації творів тощо. Відомо, що керування музичною творчою діяльністю учнів можуть здійснювати ті випускники педагогічних факультетів, які володіють методикою музичного виховання, мають сформовані власні творчі професійні вміння та навички.

Удосконалення професійної підготовки вчителів музичного мистецтва здійснюється шляхом освоєння ними спеціальних дисциплін відповідно до чинних навчальних планів і програм. Успішне вирішення проблем творчого розвитку студентів вищих навчальних закладів потребує впровадження у процес викладання відповідних музичних теоретичних і практичних дисциплін, реалізації елементів самостійної музичної творчості. Тому вирішальним фактором оптимізації фахової підго-

товки вчителя музичного мистецтва виступає цілеспрямоване педагогічне керівництво освоєнням умінь та навичок музичної творчості.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Максимально пов'язуючи спеціальні теоретичні і практичні дисципліни з успішним вирішенням завдань композиторської творчості, не можна вважати їх випадковими у системі професійної підготовки музикантів-педагогів. Композиторські навички, формуються на основі сучасної теоретичної і практичної підготовки студента, підпорядковуючись естетичним критеріям творчої діяльності.

Музична творчість, як форма продуктивної діяльності, головним інструментом якої є художнє мислення, за визначенням М. Арановського, є «здібність мислити звуками» [1, с. 191]. У музичній творчості ця здібність проявляється в уміннях комбінувати як немусичні елементи, так і елементи музичної мови, з якими вони асоціюються. У системі характеристики якостей естетичної культури особистості Р. Тельчаровою визначаються такі показники: участь у музично-творчій діяльності; уявлення, що проявляються в естетичних оцінках, поглядах, переконаннях, якостях художньо-естетичних знань теоретичного та практичного характеру [5, с. 16–17].

Сучасними українськими вченими А. Козир, Н. Мозгальновою, Г. Падалкою, О. Щолоковою у наукових працях відзначається, що участь у музичній творчості сприяє накопиченню творчого досвіду, який є проявами якостей

естетичної культури особистості, культурного рівня розвитку, що є невід'ємною частиною її інтелектуального потенціалу.

В психолого-педагогічних дослідженнях О. Леонтьєва творчий розвиток, висвітлюється як різновид орієнтованих дій, де творчість є найвищою формою діяльності, тому її об'єм визначається всіма можливими проявами активності, вираженими у формі предмета або ідеї. У його працях поняття творчості визначається не тільки результатами творчої діяльності, а й характером, життєдіяльністю, здібностями, активністю. При цьому визначальними є творчі процеси, що викликають суттєві зміни в сфері культури, мистецтва, науки, а також у побутовому житті [2, с. 87].

Основна концепція сучасних педагогічних досліджень зводиться до того, що всім причетним до музичного виховання, необхідне постійне вивчення індивідуальних задатків учнів, їх творчого самовизначення у здійсненні пошуку шляхів і засобів, що сприяють активізації творчої діяльності. Музичне творення психологами розглядається як невимушений прояв фантазії, вигадки, оригінальності мислення, оптимізації інтелектуальної та чуттєвої сфери, активної участі у пошуках способів та видів творення музики.

В сучасних наукових дослідженнях зафіксовані різноманітні прояви музичної творчості, як складної системи знань, пов'язаних з пізнанням музичних явищ, внутрішніх закономірностей та їх функціонуванням, тому теорія музичної творчості посідає особливе місце в галузі педагогіки, музикознавства, естетики, психології. Плідність і перспективність реалізації теорії і практики забезпечується послідовністю опори на психолого-педагогічні принципи, а також вивчення цілісності процесу художнього розвитку естетичної культури. Музичний твір як результат творчості і продукт композиторської діяльності має подвійну природу: матеріально-звукову і образно-сміслову. Головним носієм змісту музичного твору виступає матеріально-звукова сутність, яка відображає художні образи, на розуміння яких направлена психологічна категорія як естетичне сприймання, вид творчої пізнавальної діяльності. В процесі слухання музичного твору здійснюється пізнання світу, яке залежить від індивідуальних здібностей особистості та відповідної методики формування знань, умінь і навичок. Основним засобом пізнання художніх образів, знаряддям розумових процесів є музична мова, що характеризується відповідним ритмом, тембром, гармонією, динамікою, інтервалікою тощо.

Мета статті: висвітлення інтеграційних процесів естетизації музичної творчості в професійній підготовці майбутніх учителів мистецтва.

Виклад основного матеріалу. При вирішенні проблеми розвитку музичної творчості вра-

ховується той фактор, що в реальному педагогічному процесі відокремити творчу музичну діяльність від навчальної не можливо, оскільки пізнання охоплює інші види, які невід'ємно взаємодіють. Визначаючи педагогічні умови розвитку музичної творчості, можливо визначити шляхи його удосконалення. Динаміка інтерпретаторської музичної діяльності визначає рівень осмислення художнього образу. У зв'язку з процесом аналізу змісту твору, виділяються продуктивні функції діяльності музиканта-виконавця такі: уміння абстрагувати, узагальнювати, аргументувати, прогнозувати художні уявлення, знаходити причинності використання окремих засобів музичної виразності (інтонаційних, ритмічних, штрихових, тембрових, агогічних та інших). Все це є творчим пошуковим процесом осмислення художнього образу.

Для того, щоб усвідомити задум композитора, відчуті і передати ці відчуття слухачеві, виконавцю необхідно прочитати музично-семантичну інформацію та згідно власного уявлення відтворити їх у інтерпретаційній формі. Знаходячи схожість і відмінність окремих елементів фактури твору, художніх засобів, інтерпретатор проявляє самостійні судження при виявленні закономірностей побудови музичної форми, виконавського стилю. Шляхом визначення звукових характеристик і їх взаємозв'язків мислення виконавця спрямовується до більш глибокого пізнання музично-образного змісту твору.

Діалектика творчості – це єдність протилежних тенденцій: першої критичної, що допускає ломку застарілих форм і уявлень; другої – творчої, в результаті якої елементи руйнуючих форм і уявлень використовуються в нових взаємозв'язках і проявах. Музична композиторська діяльність є динамічною системою, в якій творчий пошук відбувається в континуумі: свідомість – підсвідомість. У підсвідомості зберігається інформаційний запас, що приводиться в рух естетичними емоціями, відчуттями, контролюючими творчий процес. На основі попереднього досвіду велика роль відводиться уяві.

Етіологія слова «уява» походить від латинського «Imago», що означає образ. Уявлення – це процес створення уявного художнього образу, особливостями якого слід вважати здатністю активізувати асоціативні можливості свідомості і підсвідомості. Яскравий художній образ пробуджує яскраві переживання, даючи поштовх новим творчим комбінаціям емоцій і відчуттів. Дійсна гармонія звуків, – відзначав Р. Роллан, – вимагає постійного відчуття «внутрішньої музики» охоплення всього життя і допускає дар пізнання прихованих «законів краси». «Гармонія ця здатна відливати творчу уяву в своє сонце, свої приливи і відливи» [4, с. 50].

Для прояву нової творчої ідеї, особистість спирається на наявні пережиті відчуття, емоційні враження, як багаж спостереження. Завдяки розвиненій спостережливості, яка «живить» уяву, формуються здібності до внутрішнього бачення художніх образів твору. Характеризуючи установки на творчість можна визначити три основні рівні їх сформованості: перший рівень – відтворює репродуктивний характер, де розвиток проявляється в сприйнятті, емоціях, уяві; другий рівень – асоціативно-комбінований, де розвиток отримують інтелектуальну діяльність на основі оперування з ідеальними образами асоціативних розумових процесів, довільного фантазування великою варіантністю емоційних вражень; третій рівень – творчо-конструктивний, тобто ядро творчих здібностей: широкий асоціативний ряд на збірному рівні, ведучий до створення емоційно-насиченого, усвідомленого образу, який є переходом від внутрішньої уяви через образне мислення – до активної установки на художню творчість.

Важливим фактором активізації емоційної і раціональної сфер музичної творчості, її єдиною ланкою виступає уява. Вона відіграє особливу роль у творчій діяльності і успішно розвивається в процесі цілеспрямованого педагогічного управління. Процес музичної діяльності проходить у кілька етапів формування уяви: розпізнавання, відтворення, довільне оперування наявними уявленнями, виокремлення компонентів, включення їх у нові комбінації, створення на їхній основі нових образів.

Особливість уяви може бути усвідомлена, враховуючи характер пізнавальної діяльності, як засобу переносу знань з однієї сфери в іншу, як своєрідного стану чуттєвого та раціонального, де мислення відіграє роль програми, а чуттєвий матеріал виступає як основа мислення. Вона виступає репрезентантом спільної діяльності існуючих вражень, пам'яті та мислення, відтворюючи нові художні образи. Одна з характерних особливостей уяви, полягає в тому, що вона пов'язана не лише з мисленням, але й з чуттєвими рисами. В ній завжди передбачається перетворення чуттєвого.

Специфіка уяви може бути розкрита лише у тому випадку, коли вдається з'ясувати синтез, єдність логічного і чуттєвого. «Уява, – відзначав С. Рубінштейн, – пов'язана із можливістю та необхідністю створювати нове. Вона сприяє перетворенню існуючого, що здійснюється в образній формі» [3, с. 416]. Для того щоб уява не перетворилась в безплідну гру розуму, музикант повинен дотримуватись деяких обмежувальних умов. До таких умов належать: по-перше, урахування зв'язку новоутвореного в уяві з існуючою дійсністю; по-друге, з'ясування того, наскільки образи уяви є оригінальними, досконалими або, навпаки, абсурдними. Співвідношення образів власної уяви до

дійсності визначається реальними завданнями та метою творчої діяльності. Отже, цілеспрямована музична творчість ґрунтується на «передчутті» художнього образу, «передбаченні» інтерпретації, послідовності розвитку звукового матеріалу.

Перетворення музичних цінностей в духовний потенціал митця вимагає орієнтаційних дій, направлених на формування еталонних образів і ціннісних критеріїв та співставлення сприйнятого з еталоном, а також усвідомлення і вираження свого емоційного відношення до нього. Така діяльність веде до розвитку естетичної культури творчості. В музичній діяльності вбачається оптимізація інтелектуальної і чуттєвої сфери, формування підвищеного інтересу до мистецтва шляхом активної участі у виконанні та творенні музики.

Отже, за чисельними дослідженнями, музичну творчість слід розглядати як системне явище, яке включає певну сукупність взаємопов'язаних компонентів розвитку: а) творчих здібностей; б) творчого мислення; в) індивідуального розвитку творчих умінь і навичок; г) якостей особистості організації творчої діяльності.

Естетичною мірою активізації спрямованості музичної творчості може бути: зацікавленість новими ідеями; спрямованість інтересів; специфічні особливості сприймання; зосередженість на власних експериментальних пошуках. Більшість дослідників вказують на значний рівень розвитку сенсорних процесів і уваги, що діагностуються за допомогою ряду методик. Зокрема вивчаються зосередженість, стійкість, концентрація уваги, рівень – сенсорної чутливості. Вважається, що висока сенсорна чутливість є одним із показників певних за своїм змістом творчих здібностей. Індивідуально для виконавця це можуть бути і моторні здібності – навички, здатність регулювати і контролювати дії, координацію рухів при виконанні музичного твору. Сенсорні процеси – це база, на якій будується музична творчість. Система цілеспрямованої естетизації педагогічного управління музичною творчістю базується на таких основних положеннях: впровадження методів стимулювання творчої діяльності в сукупності пізнавальних, виховних, естетичних, рекреативних функцій музики; використання комплексу музичної діяльності слухання, виконання, творення, який розглядається як єдиний процес творчої діяльності.

Для забезпечення ефективності педагогічного процесу використовується низка методів: формування установок на естетичне сприймання музики; розвиток виконавських і творчих умінь і навичок; визначення музичних засобів виразності, необхідних для створення художнього образу; використання індивідуальної і колективної форм музичної діяльності; поглиблення музичних-теоретич-

них і методичних знань. Визначення мотивів музичних естетичних потреб, творчих стимулів обумовлюють створення структури дидактичної моделі, яка включає навчальну, виконавську, творчу, просвітницьку і організаційну діяльність. Процес музичної творчої діяльності здійснюється в три етапи, взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих один одного.

Перший характеризується накопиченням музично-слухових вражень, у яких сприйняття музики здійснюється на рівні зацікавленості з поступовим поглибленням інтересу до розуміння засобів музичної виразності. Освоєння музики включає асоціативне мислення з реакціями на звукові, образотворчі, рухові чинники. На цьому етапі активізується формування естетичних відчуттів, емоційної реакції, що розглядається як процес співтворчості. Великого значення набуває художня уява, за допомогою якої заглиблюється сприйняття змістовної суті художнього образу.

Другий етап включає активне освоєння різних способів інтерпретації музичних творів. При цьому музичне виконання розглядається, як відносно самостійна творча діяльність, яка містить в собі інтерпретацію результатів композиторської творчості. Сам процес виконання включає як конкретизацію існуючих можливих варіантів інтерпретації, так і реалізацію індивідуального творчого потенціалу особистості. Проникаючи в задум композитора і, відтворюючи конкретний музичний образ, інтерпретатор удосконалює виконавську

майстерність відповідно образності, створеної музичної форми композитором, яка чим досконаліша, тим потребує більших знань для інтерпретації. Отже, виконання розглядається як вид самостійної художньої діяльності, творча сторона якої виявляється у формі інтерпретації, що визначається як певний ступінь музичного творчого розвитку.

На третьому етапі вирішувалися завдання усвідомлення естетичних знань музичної творчості – оволодіння основними принципами композиції. Таким чином, процес композиції включає: визначення мети, вибір форми твору та її побудови, композиційних способів розкриття образного змісту, застосування оригінальних авторських новацій в об'єкті творчості.

Висновки. Таким чином, порівняльний аналіз кількісного і якісного узагальнюючого матеріалу переконує в репрезентативності поетапного включення студентів до естетично направленої ціннісно-орієнтаційної діяльності – пошук гуманістичних, етичних, світоглядних орієнтирів, які є домінуючими у розвитку естетичної культури майбутнього педагога.

Впровадження педагогічних методів в організацію навчально-виховного процесу музичної творчості засвідчує, що вирішальне значення у розвитку естетичної культури студентів має гуманістична спрямованість активної музичної діяльності, яка сприяє не тільки накопиченню педагогічного та музичного виконавського досвіду, але й реалізації інтелектуальних, творчих, духовних сил.

Список літератури:

1. Арановский М.Г. Мышление, язык, семантика / М.Г. Арановский // Проблемы музыкального мышления: Сб. ст. – М.: Сов. композитор, 1986. – С. 180–191.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность и личность / А.Н. Леонтьев // Вопросы философии, 1974. – № 4. – С. 87–97.
3. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М.: Наука, 1976. – 416 с.
4. Роллан Р. Очарованная душа: [пер. с франц.] / Р. Роллан. – М.: Ин. лит., 1974. – С. 50–51.
5. Тельчарова Р.А. Музыка и культура / Р.А. Тельчарова. – М.: Знание, 1986. – 64 с.

Брылин Э.Б., Брылина В.Л.

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского

ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ ЭСТЕТИЗАЦИИ МУЗЫКАЛЬНОГО ТВОРЧЕСТВА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЕЙ ИСКУССТВ

Аннотация

В статье на основе системного анализа обосновываются разновидности культуротворчества; определяются многоуровневые явления дидактических возможностей, которые создают основу для разработки концептуальных подходов в эстетизации музыкальной творческой деятельности студентов специальностей искусства. Намечаются пути определения развития эстетической культуры будущего специалиста, которые обеспечивают процессы освоения разных видов музыкального творчества, задействованные в интеграционном процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: музыкальное искусство, интеграция, творческая деятельность, учитель искусства, профессиональная подготовка.

Brylin E.B., Brylina V.L.

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

INTEGRATION PROCESSES IN MUSIC CREATIVITY AESTHETIZATION IN PROFESSIONAL TRAINING OF ARTISTIC TEACHERS

Summary

On the basis of system analysis varieties of cultural creativity have been grounded in the article. Multilevel phenomena of didactic possibilities creating the basis for development of conceptual approaches to aesthetization of musical creative activity among the students of artistic specialties have been also determined. The authors highlight the ways of determining the future specialists' aesthetic culture, which ensure the processes of mastering various types of musical creativity which are involved in the integration process of professional training.

Keywords: musical art, integration, creative activity, teacher of Arts, professional training.